

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Комплексна допомога бездоглядним та безпритульним дітям : метод. посіб. / О. В. Безпалько, Л. П. Бурковська, Т. В. Журавель та ін. ; за ред. І. Д. Зверєвої, Ж. В. Петровича. Київ : Видавничий дім «КАЛИТА», 2010. 376 с.
2. Пеша І. В., Сопівник І. В., Галайдюк В. В., Кошук О. Б. Соціальна робота з сім'ями, дітьми та молоддю : навч. посіб. Київ : Компринт, 2023. 449 с.
3. Про затвердження Типового положення про центр соціально-психологічної реабілітації дітей : Постанова Кабінету Міністрів України від 28.01.2004 р. № 87 : редакція від 28.04.2021, підстава 348-2021-п. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2004-%D0%BF#Text>
4. Статут Комунального закладу «Центр соціально-психологічної реабілітації дітей» Полтавської обласної ради (нова редакція). Затвердженого наказом Управління майном обласної ради від 28.04.2021 № 46. URL: https://youcontrol.com.ua/catalog/company_details/22547644/

ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Людмила Макар, Марина Долобовська

*Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди
l.makar@hnpu.edu.ua, minmarina1993@gmail.com*

Постановка проблеми. Проблема соціальної адаптації дітей з особливими освітніми потребами у закладах загальної середньої освіти в силу свого міждисциплінарного характеру є загальним предметним полем різних наук, таких як: соціологія, педагогіка, психологія, антропологія і медицина. Протягом останніх двох десятиріч у світі відзначається не лише посилення науково-теоретичної уваги до проблем дитячої інвалідності, але і формування низки концепцій, що обґрунтовують необхідність формування повноцінної особистості дитини з інвалідністю.

Навчання дітей з особливими освітніми потребами в закладах загальної середньої освіти в рамках існуючих нормативів організувати складно, адже для них не створено умови, адекватні особливостям їхнього розвитку, не організована соціально-психологічна підтримка на кожному етапі їхньої освіти. Так, стає очевидним, що найбільш значущі труднощі у цієї категорії учнів викликає проблема їх соціальної адаптації та інтеграції в соціум, адже наявність захворювання здійснює специфічний вплив на психічний розвиток дітей, знижує їхню конкурентоздатність і ускладнює процес соціальної адаптації в освітньому середовищі.

Таким чином, стає актуальною проблема організації навчання і виховання дітей з особливими освітніми потребами, їх соціальної адаптації у закладах загальної середньої освіти, їх соціального розвитку та інтеграції у суспільство.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти проблеми соціальної адаптації дітей з особливими освітніми потребами розглядалися багатьма вченими, зокрема Л. Коваль, І. Луценко, В. Ляховою, К. Пінюгіною та іншими. Проблеми залучення дітей з особливими освітніми потребами до навчання в закладах загальної середньої освіти вивчали такі вітчизняні вчені, як: В. Андрущенко, В. Бондарь, Т. Ілляшенко та інші.

Проблеми соціалізації дітей з особливими освітніми потребами, а також питання професійної підготовки фахівців до роботи з цією категорією дітей в умовах інклюзивної освіти, досліджували такі науковці, як: О. Горбатюк, Н. Лалак, Т. Лорман, В. Шищенко, Ю. Шумилівська та ін.

Зростаючий науковий інтерес дослідників свідчить про актуальність проблеми соціальної адаптації дітей з особливими освітніми потребами у закладах загальної середньої освіти.

Мета статті полягає у висвітленні основних проблем і особливостей соціальної адаптації дітей з особливими освітніми потребами у закладах загальної середньої освіти, а також у наголошенні на важливості врахування індивідуально-типологічних характеристик дітей з особливими освітніми потребами в означеному процесі.

Виклад основного матеріалу. Соціальна адаптація людини з обмеженими можливостями, на думку А. Капської, вбирає в себе декілька складових, які відображають суть адаптації особи, групи, сім'ї в різних сферах життєдіяльності: соціально-економічній, соціально-психологічній, соціокультурній [5, с. 107–108].

У дисертаційному дослідженні О. Василенко зазначається, що в соціально-педагогічному контексті поняття «адаптація осіб з особливими потребами до навчання в освітньому середовищі», визначено як процес і результат активного пристосування дитини з особливими потребами до шкільного життя та система педагогічних заходів, спрямованих на попередження і подолання проблем, які виникають у конкретній особистості чи групи (дітей з особливими потребами) на певних етапах її (їх) соціального становлення [2, с. 31].

Адаптація змінює характер навчання, не змінюючи зміст або понятійну сутність навчального завдання, вона дає змогу розширити обсяг методів навчання та виховання, врахувати вікові потреби учнів, їхні інтереси та різноманітність. Також, соціальна адаптація покликана допомогти окремим учням компенсувати їхні фізичні, інтелектуальні або поведінкові відмінності і труднощі. Адаптація здійснюється, щоб надати дітям рівні можливості для участі у процесі навчання та виховання у школі [6].

Соціальна адаптація – це засіб захисту особистості, за допомогою якого послаблюються або усуваються внутрішня психологічна напруга, тривожність, дестабілізаційні стани, що виникли у людини при взаємодії її з іншими людьми та суспільством в цілому.

Чисельні дослідження говорять про труднощі адаптації до комплексу факторів, специфічних для закладів загальної середньої освіти. На сьогоднішній день не в повній мірі чітко осмисленими і сформульованими є критерії

адаптованості дітей з особливими освітніми потребами в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти, відсутні ефективні технології супроводу, при яких процес адаптації відбувався б ефективніше. В існуючих умовах закладів загальної середньої освіти адаптаційні можливості дітей з інвалідністю, з обмеженими можливостями суттєво відрізняються від їх здорових однолітків. Успішність або неуспішність адаптації дітей з інвалідністю обумовлена цілою низкою факторів, які можна поділити на внутрішні (вид інвалідності; психофізіологічні особливості учнів; характеристики пізнавальної сфери; особистісні риси; ставлення до інвалідності самого суб'єкта освітнього процесу) і зовнішні (фактори середовища), що включають наявність або відсутність безбар'єрного середовища у закладі загальної середньої освіти; наявність або відсутність оснащення освітнього процесу спеціальними технічними засобами; соціально-психологічні умови освітнього процесу; умови навчання, адекватні індивідуальним особливостям; наявність або відсутність індивідуального підходу до «особливого» учня.

Діти з особливими освітніми потребами завжди мають труднощі в адаптації до навчання та колективу однолітків. Це виявляється, перш за все, в тому, що учні часто акцентують увагу на особливостях зовнішнього вигляду і поведінки таких однолітків, можуть вступати у конфлікти. З іншого боку, поведінкові звички дитини з особливими освітніми потребами можуть бути обмеженими, а соціальні навички розвиненими недостатньо.

На думку практиків, ще однією з труднощів є неготовність педагогічних працівників навчати дитину з проблемами фізичного або ментального здоров'я нарівні із здоровими учнями. Основним психологічним бар'єром є страх перед невідомим, страх шкоди інклюзії для інших учасників освітнього процесу, професійна невпевненість вчителя, психологічна неготовність до роботи з «особливими» дітьми.

Всі означені особливості свідчать про те, що сучасними закладами загальної середньої освіти недостатньо відпрацьовані системи соціально-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами.

Сучасне тлумачення поняття «супровід» надається у психологічному словнику як «...галузь практичного застосування психології, орієнтованої на підвищення соціально-психологічної компетентності осіб та надання психологічної допомоги окремим особам або організаціям» [4, с. 346].

Крім того, що супровід є системою, він є процесом, тобто, соціально організованою взаємодією команди фахівців та дитини. Взаємодія реалізується через зміст освіти, з використанням засобів навчання, виховання, розвитку та реабілітації з метою вирішення завдань освіти та суспільства, задоволення потреб особистості, її розвитку, саморозвитку, майбутнього професійного самовизначення [3, с. 12–15].

Соціально-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами в умовах закладу загальної середньої освіти має бути спрямованим на створення сприятливих умов для включення дітей з обмеженими можливостями у соціум їх здорових однолітків; на формування досвіду

толерантності і позитивної соціальної перцепції суб'єктів освітнього процесу, з урахуванням їх індивідуально-психологічних особливостей.

Індивідуально-типологічні особливості дітей з особливими освітніми потребами вказують на основні характеристики, що ускладнюють їхню адаптацію в середовищі закладу загальної середньої освіти: знижена самооцінка; емоційний дискомфорт, що виявляється у високому рівні тривожності; негативне ставлення до себе, що призводить до негативних соціальних установок по відношенню до себе з боку інших людей.

Соціально-психологічні фактори адаптації дітей з особливими освітніми потребами в середовищі закладів загальної середньої освіти включають в себе особистісні фактори (тривожність особистості, прийняття себе, внутрішній комфорт, активне вирішення проблем, самокерування), а також фактор соціальних установок на отримання освіти в закладі загальної середньої освіти, що визначають толерантність педагогічних працівників, однолітків і батьків однолітків.

Предметом соціально-педагогічної підтримки є визначення спільно з дитиною її інтересів, здібностей, особливості мети та мотивації навчання. Якщо ж мова йде про дитину з особливими освітніми потребами, то слід враховувати також її сильні сторони та компенсаторні механізми. Роль педагогів полягає в можливості допомогти дитині з визначення власних можливостей, прийняттям рішень, пошуком шляхів подолання проблем, які заважають самостійному досягненню бажаних результатів у навчанні, самовихованні, спілкуванні з однолітками, виборі майбутніх планів та способу життя [1].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Слід враховувати, що діти з особливими освітніми потребами істотно відрізняються від здорових однолітків своїми адаптаційними можливостями. Це виявляється, перш за все, в особливостях адаптації таких дітей до навчання, яке здійснюється в колективі однолітків. Складаючи особливу соціальну групу, діти з особливими освітніми потребами можуть відчувати значні труднощі в організації своєї навчальної, комунікативної діяльності, поведінки в силу наявних особливостей інтелектуального, сенсорного, рухового розвитку, а також соматичних захворювань.

Отже, необхідною умовою організації успішного навчання і виховання дітей з особливими освітніми потребами в закладах загальної середньої освіти є створення адаптивного середовища, що дозволяє забезпечити їх особистісну самореалізацію в освітній установі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бистрова Ю. О. Комплексна медико-психолого-педагогічна реабілітація дітей з вадами зору в умовах навчально-реабілітаційного процесу. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Київ, 2008. Сер. 21. Вип. 5. С. 12–18.
2. Василенко О. М. Соціально-педагогічні умови адаптації молодших школярів з особливими потребами до навчання в загальноосвітній школі :

- дис. ... канд. пед. наук: 13.00.05. / Луган. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Хмельницький, 2010. 301 с.
3. Комплексний супровід дітей з порушеннями зору в умовах навчального закладу : навч.-метод. посіб. для слухачів курсів підвищ. кваліф. ін-ту післядипломної педагогічної освіти / Ю. О. Бистрова, А. М. Петруня, В. Є. Коваленко, Н. А. Колодна, С. А. Лупирь. Луганськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2012. 288 с.
 4. Психологічна енциклопедія / авт.-упоряд. О. М. Степанов. Київ : Академвидав, 2006. 424 с.
 5. Соціальна робота : технологічний аспект : навч. посіб. / за ред. проф. А. Й. Капської. Київ : ДЦСССМ, 2004. 352 с.
 6. Таранченко О. М., Найда Ю. М. Загальні принципи здійснення адаптацій та модифікацій навчально-виховного процесу. *Інклюзивна школа: особливості організації та управління* : навч.-метод. посіб. / кол. авт. : А. А. Колупаєва, Ю. М. Найда, Н. З. Софій та ін. ; за заг.ред. Л. І. Даниленко. Київ : ФОП Придатченко П. М., 2007. 128 с.

СОЦІАЛЬНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ: ЗАКОРДОННИЙ ДОСВІД

Оксана Міхеєва

*Український державний університет імені Михайла Драгоманова (м. Київ)
o.yu.mikheyeva@npu.edu.ua*

Постановка проблеми. В сьогоденних умовах Україна намагається забезпечити ефективну систему соціальної реабілітації осіб з інвалідністю. Відповідно у процесі розвитку даного напрямку соціальної роботи важливим є вивчення та використання досвіду реабілітаційної роботи зарубіжних країн, де такий напрям соціальної роботи забезпечується ефективно та тривалий час. Світовий досвід реабілітаційної роботи дозволить розробити в Україні власну систему підтримки осіб з інвалідністю та удосконалити соціальні послуги, що їм надаються.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню міжнародного досвіду соціальної підтримки та соціальної реабілітації осіб з інвалідністю останнім часом присвячено значна кількість наукових досліджень. Цікавими та ґрунтовними є дослідження зарубіжних науковців. М. Ренко, С. П. Харріс та К. Калдвелл [5] вважають, що при здійсненні реабілітаційної роботи з особами з інвалідністю потрібно враховувати і різницю у фізичному стані цих осіб, й індивідуальні історії про те, як була набута хвороба. Серед українських науковців, які вивчали закордонний досвід соціальної роботи з особами з інвалідністю є: Ю. Палагнюк, В. Полішук, Г. Попович, Т. Семигіна, Г. Слезанська, О. Шевцов та ін.

Мета статті. Метою статті є вивчення досвіду окремих країн світу у сфері соціальної реабілітації осіб з інвалідністю.